

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות מפי מורנו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א

שו"ת בעניני חנוכה

טלטול החנוכיה בשבת לאחר שכבו הנרות

שאלה: המדליק נרות בפתח החצר ומנהגו בכל יום שאחר שהנרות כבו מעלה החנוכיה לביתו כדי לשמור עליה מפני גניבה, האם מותר לעשות כן בשבת.

תשובה: לבני ספרד הנוהגים כדעת השלחן ערוך יש להתיר על ידי תנאי, שיתנה קודם השבת שיטלטל הנר לכשיכבה¹, ולבני אשכנז הנוהגים כדעת הרמ"א אין להתיר אלא כשהניח מערב שבת בכסא בו הייתה מונחת החנוכיה פת או שאר דבר היתר חשוב, ובאופן שצריך למקום שבו מונחים הנרות, ואף באופן זה ראוי להחמיר שלא לטלטל כלל.

והנה כלפי איסור טלטול החנוכיה משום היותה בסיס לשלהבת הנר שהיא דבר האסור, מצינו בו היתר אם יתנה מערב שבת שיטלטל החנוכיה אחר ישכבו הנרות, כמבואר בשלחן ערוך (סימן רע"ט ס"ד) שמועיל תנאי להתיר הבסיס שבאופן זה אין בו הקצאה להחשב בסיס אלא רק בזמן שהנרות דולקות. ואולם אף שהועיל התנאי להתיר איסור הטלטול משום היות החנוכיה בסיס לדבר האסור, מכל מקום איסור טלטול החנוכיה משום היותה כלי שמלאכתו לאיסור אין התנאי מועיל להתירו, שאין תנאי מועיל אלא בהקצאה של בסיס, אבל בהקצאה של כלי שמלאכתו לאיסור אין התנאי מועיל, שהרי סוף סוף כלי זה מלאכתו לאיסור היא, ואין התנאי משנה את גוף הכלי, ומטעם זה אין להתיר הטלטול אלא לצורך פינוי המקום כגון אם חפץ להשתמש במקום, או שחפץ שהולכים במקום זה לא יטנפו בגדיהם משמן שבחנוכיה וכיוצא בזה, שבכך נחשב צורך מקומו, אבל אם חפץ לטלטל החנוכיה כדי שלא תנזק או שלא יגבוה, אסור לטלטלה, שהרי כלי שמלאכתו לאיסור אינו מותר

1. בגמרא (שבת מד ע"א) שנינו "רבי מאיר אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת, רבי שמעון אומר חוץ מן הנר הדולק בשבת, כבתה מותר לטלטלה", ולהלכה פסקו הרי"ף (שם) והרמב"ם (שבת פכ"ה ה"י) כדעת רבי מאיר שאף אחר שכבה הנר אסור לטלטלו, וכן פסק השלחן ערוך (סימן רע"ט ס"א). וביאר המגן אברהם (שם סק"א) שטעם האיסור לטלטל הנרות משום שהנר בסיס הוא לשלהבת שהיא דבר האסור בטלטול, ומשום כך נאסר אף הבסיס, וכיון שנאסר בטלטול בבין השמשות נאסר בכל השבת אף אחר שכבו הנרות, משום מגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא. ונמצא שנרות חנוכה הדלוקים מערב שבת טלטולם אסור משני טעמים, א. משום שכיון ששלהבת הנר מוקצה היא ממילא שהחנוכיה והכסא שתחתיה נחשבים בסיס לדבר האסור, כמבואר בגמרא (שבת מז ע"א) שהבסיס למוקצה נאסר אף הוא בטלטול. ב. משום שהחנוכיה עצמה נחשבת כלי שמלאכתו לאיסור, שהרי עומדת היא להדלקת נר שמלאכה האסורה בשבת היא.

זמן ההדלקה במוצאי שבת

שאלה: אדם שרגיל לאחר יציאת שבת בכל שבת, ומתפלל ערבית במוצאי שבת בזמן רבינו תם, האם במוצאי שבת חנוכה חייב להקדים תפילתו כדי שיספיק להדליק הנרות בזמן הראוי.

תשובה: יכול להתפלל כהרגלו בכל מוצאי שבת, ויקפיד להדליק בתוך חצי שעה מזמן צאת השבת לרבינו תם.²

ההדלקה, שלשיטה אחת בגמרא (שבת כא ע"ב) סוף זמן ההדלקה הוא חצי שעה אחר צאת הכוכבים ואחר שעה זו אין להדליק, [וכמו שהתבאר בהערה לעיל בתשובת שאלת 'ההדלקה לאדם שאינו יכול להדליק בזמן הראוי', יש ראשונים הפוסקים כשיטה זו], ואם כן כשמתפלל ערבית קודם אפשר שעד סיום תפילתו ישוב לביתו אחר זמן ההדלקה הראוי ונמצא שכרו בהפסדו.

ואולם נחלקו הרמב"ם (לפירוש מהר"ם אלשקר סימן צו, הובא בשי"ך יורה דעה סימן רסו ס"ק א) והרשב"א, אם זמן תחילת השקיעה שבו לשיטתם יש להדליק, בזמן תחילת שקיעה ראשונה או שניה הוא, שדעת הרמב"ם שבתחילת שקיעה ראשונה יש להדליק, שדעתו שאין כלל אלא שקיעה אחת ומיד אחריה מתחיל בין השמשות ששיעורו כדי מהלך שלושת רבעי מיל [יש המשערים זמן זה 13.5 דקות, ויש המשערים אותו 16.5 דקות, ויש המשערים אותו 18 דקות, וראה משנה ברורה סימן תנ"ט ס"ק טו], ואחרי כן הוא צאת הכוכבים. ואילו דעת הרשב"א והר"ן שבתחילת השקיעה השניה יש להדליק, שדעת הרשב"א כדעת רבינו תם (ספר הישר סימן רכא, תוספות שבת לד ע"א ד"ה תרי) ששתי שקיעות הן, האחת תחילת שקיעה שמשקע גוף השמש מעיני אדם והשניה היא שמשקע גם אור קרני השמש מהרקים, ובין שתי השקיעות זמן הילוך שלש ורבע מיל [יש המשערים 58.5 דקות, ויש המשערים אותו ב 72.5 דקות, ויש המשערים אותו 78 דקות], ועד תחילת שקיעה שניה הוא יום לכל דיני התורה, ומשום כך יש להדליק רק מזמן שקיעה שניה. ונמצא שלפי דעת הרשב"א והר"ן זמן הדלקת נרות חנוכה מזמן של 58.5 דקות אחר השקיעה הוא [ותלוי בשיטות המובאות לעיל במוסגר], וזמן ההדלקה הראוי עד שתכלה רגל

בטלטול אלא לצורך גופו ומקומו, וצורך זה שלא תנזק החנוכה אינו נחשב צורך שימוש גופו ולא צורך מקומו. ואמנם אף כשמטלטל לצורך מקומו, יש מפוסקי זמנינו שאסרו הדבר אף לבני ספרד, וטעמם לפי המבואר בערוך השלחן (סימן תרל"ח ס"ד) שדבר שהוקצה מחמת מצוה כגון עצי סוכה ונוי סוכה, אסור הוא ובסיסו בטלטול ואין תנאי מועיל בו, שאין תנאי מועיל אלא במוקצה מחמת איסור דרבנן, אבל מוקצה מחמת מצוה אין תנאי מועיל, ולפי זה סוברים אותם פוסקים שאף נר חנוכה כיון שהוקצה משימוש בכל זמן שדולק משום האיסור שיש להשתמש לאורו מחמת שעשאוהו כמנורת המקדש שאסורה בשימוש כמבואר בר"ן (שבת כב ע"א), משום כך דין הקצאתו כדין הקצאת נוי סוכה שאין תנאי מועיל להתירו, ומטעם זה אף לבני ספרד ראוי להחמיר במקום האפשר לחוש לדעת פוסקים אלו.

2. נחלקו הראשונים (שבת כא ע"ב) בפירוש דברי הגמרא 'מצותה משתשקע החמה', דעת הרא"ש (תענית פ"א סימן יב) והטור (סימן תרע"ב) שהוא זמן צאת הכוכבים שהוא גמר השקיעה, ודעת הרמב"ם (חנוכה פ"ד ה"ה) הרשב"א (שבת כא ע"ב ד"ה הא דאמרינן) הר"ן (שם ד"ה מצותה) ועוד ראשונים (ראה מאירי שם ד"ה אחר ועוד) שהוא מזמן תחילת השקיעה. ולהלכה פסקו השלחן ערוך והרמ"א (שם ס"א) כדעת הרא"ש והטור שזמן ההדלקה בזמן צאת הכוכבים, והפרי חדש (שם ס"א) המור וקציעה (ס"א) והגר"א (שם) פסקו כדעת הראשונים שזמן ההדלקה בזמן תחילת השקיעה. וכן פסק משנה ברורה (שם ס"ק א) וטעמו משום שאם ידליק בצאת הכוכבים יש לו להתפלל ערבית ולקרוא קריאת שמע קודם ההדלקה, שהרי קריאת שמע וערבית תדיר הוא וקודם להדלקת נר חנוכה, ויבוא לידי איחור זמן

הדליק בטעות בשמן של חברו

שאלה: אדם שבטעות הדליק נרות של חברו, האם יצא ידי חובת הדלקה.

תשובה: אם חברו אינו מקפיד על כך ומוחל לו, יצא ידי חובה, שיוצא אדם ידי חובת מצות הדלקה אף בשמן שאינו שלו³. ואם חברו מקפיד על כך, אף שמעיקר

מן השוק הוא, ושיעורו חצי שעה, ונמצא שיש להדליק מזמן 58.5 דקות אחר השקיעה עד 88.5 דקות אחר השקיעה. ואילו לפי דעת הרמב"ם יש להדליק מזמן שקיעת החמה עד חצי שעה שאחר שקיעת החמה.

והנה מחלוקת זו שנחלקו הרמב"ם והרשב"א בזמן השקיעה מחלוקת בכל דיני התורה היא, ונחלקו בה רבים מהראשונים שדעת רב שרירא גאון, רב האי גאון, רבינו נסים גאון (הובאו במהרי"ם אלשקר סימן 13), רבינו חננאל (הובא בבית יוסף אורח חיים סימן 180), הרב"ן (שבת שם) ועוד ראשונים (הובאו בסידור בעל התניא סדר הכנסת שבת, ובביאור הלכה סימן 104 ד"ה מתחילת) כדעת הרמב"ם ששקיעה אחת בלבד היא ובה נגמר היום וממנה מתחיל בין השמשות, ודעת הרא"ה (ברכות כו ע"ב), המאירי (שבת שם) הריטב"א (שבת שם ד"ה והקשה) הר"ן (שם ד"ה איכא) ועוד ראשונים כדעת רבינו תם ששתי שקיעות הן ועד תחילת שקיעה שניה יום הוא לכל דבר.

ובהכרעת ההלכה נחלקו הפוסקים: השלחן ערוך (אורח חיים סימן 104), הלבוש (שם) הרדב"ז (ח"ד סימן אלף שנג) והמגן אברהם (סימן שלא ס"ק ב) פסקו כדעת רבינו תם, והמהר"ם אלשקר (שם), מהריק"ש (ערך לחם סימן 104), הפרי חדש (סימן תרעב ס"ק א) הש"ך (יורה דעה סימן 104 ס"ק יא), הגר"א (שם), שלחן ערוך הרב (סידור, סדר הכנסת שבת, וקיצור הלכות תפילין) והמשנה ברורה (ביאור הלכה סימן 104 ד"ה מתחילת, משנה ברורה סימן 104 ב, וסימן תקנ"ג ס"ק ג) פסקו כדעת הגאונים. ואולם כתב המשנה ברורה שם שאף שעיקר ההלכה כהכרעת הגר"א כדעת הגאונים שמשקיעה ראשונה כבר ספק לילה הוא, נכון לחוש לחומרא לדעת רבינו תם.

והנה הנהוגים כדעת רבינו תם הרי שכשם שלענין יציאת שבת מוציאים הם אותה בזמן שיעור ארבע מיל אחרי שקיעה ראשונה, כמו כן אף לענין הדלקת הנר בחנוכה משערים הם צאת הכוכבים

בשיעור זה של הילוך ארבע מיל אחרי השקיעה, וממילא שלפי דעת הרשב"א והר"ן זמן ההדלקה מזמן 58.5 דקות אחר השקיעה עד 88.5 דקות אחר השקיעה. ולדעת הרא"ש ופסק השלחן ערוך זמן ההדלקה 72 דקות אחר השקיעה ועד 102 דקות שאחר השקיעה, ונמצא שהנהוג לעיקר הדין כדעת רבינו תם אינו צריך לשנות ממנהגו במוצאי שבת של חנוכה. אולם מי שאינו נוהג תמיד כדעת רבינו תם, אין לו לאחר יציאת השבת בשבת זו, שכיון שנוהג עיקר הדין כדעת הגאונים, נמצא שמאחר זמן ההדלקה, שלפי דעת הסוברים ששקיעה אחת בלבד היא הרי שזמן ההדלקה הוא או חצי שעה אחר השקיעה הראשונה כדעת הרמב"ם והכרעת הגר"א, או חצי שעה אחר 18 דקות משקיעת החמה כדעת הרא"ש, והכרעת השלחן ערוך והרמ"א. ואם יזדרז להתפלל מיד בצאת הכוכבים יוכל להספיק להדליק בתוך חצי שעה שמזמן צאת הכוכבים, ויקיים מצות ההדלקה בזמנה הראוי לדעת הרא"ש ופסק השלחן ערוך והרמ"א, אולם אם יתאחר להתפלל בזמן צאת הכוכבים לדעת רבינו תם, הרי יאחר זמן ההדלקה לפי פסק השלחן ערוך, וכיון שאינו נוהג כדעת רבינו תם משום כך יש להזדרז ולהקדים תפילתו במוצאי שבת של חנוכה. ואולם אם נוהג כדעת רבינו תם בתורת נדר וחושש לכך בכל שבת ושבת, נמצא שלענין יציאת שבת נוהג כדעת המכריעים כרבינו תם, ואם כן אינו צריך למהר הדלקתו, שהרי אף אם יתפלל ערבית בזמן רבינו תם יספיק להדליק בתוך חצי שעה מזמן ההדלקה, לפסק השלחן ערוך שזמן ההדלקה בזמן צאת הכוכבים.

3. שכל שרשאי להשתמש בשמן יכול לצאת בו ידי חובת הדלקה, ואמנם מצינו בר"ן (פסחים 1 ע"ב) שכתב שהטעם שמברכים על הדלקת נר חנוכה 'להדליק נר חנוכה', ואין מברכים 'על הדלקת נר חנוכה', אף שמצוה זו אפשר לקימה על ידי שליח, הוא משום

הדין יצא ידי חובה ראוי שיחזור וידליק שנית, משום שיש לחוש שמא יש בכך פסול מצוה הבאה בעבירה, אבל לא יברך על הדלקה זו, שכיון שהיה זה בטעות ובשגגה דעת רבים מהפוסקים שאין זה נחשב מצוה הבאה בעבירה. ועוד שיש לחוש לדעת הפוסקים שבמצוות דרבנן יוצאים ידי חובה אף כשעושים אותם בעבירה.⁴

מדברי המשנה ברורה (סימן תרעג ס"ק ב) שהסתפק אם המדליק בשמן גזול יוצא ידי חובה או שנחשב מצוה הבאה בעבירה, ואם היה צריך להיות השמן 'שלו', הרי שאף אם אין זה מצוה הבאה בעבירה אינו יוצא ידי חובה, שהרי אינו שלו, ואין כאן מקום ספק, ומוכח שיוצאים ידי חובה אף בשמן שאינו שלו. ומשום כך אם אין חבירו מקפיד על הדלקה בנרות שהכין לו, יצא ידי חובה ואינו צריך לחזור ולהדליק שנית.

4. בגמרא (סוכה ל"א) שנינו שולוב הגזול פסול למצוה משום שמצוה הבאה בעבירה היא, וכל מצוה הבאה בעבירה אינה מצוה, ונחלקו הפוסקים אם פסול זה של מצוה הבאה בעבירה פוסל הוא אף במצוות דרבנן, דעת השלחן ערוך (סימן תרמט ס"ה) שאין פסול זה אלא במצוות מדאורייתא, אבל מצוות דרבנן אין בהם פסול זה, ודעת הרמ"א (שם) והט"ז (שם ס"ק ו) שאף מצוות דרבנן פסולות הם אם באו בעבירה ואין אדם יוצא ידי חובת מצוה דרבנן אם באה בעבירה. ולפי זה המדליק בשמן של חבירו וחבירו מקפיד עליו שעבר בכך על איסור גזל, לדעת השלחן ערוך יצא ידי חובה כיון שמצוות הדלקת נר חנוכה מצוה מדרבנן היא וכשרה אף כשעשאה בעבירה, ולדעת הרמ"א והט"ז לא יצא ידי חובה וצריך להדליק שנית, שכיון שכשהדליק הנרות עבר באיסור גזל הרי שמצוה באה בעבירה ופסולה.

אולם הסתפק השואל ומשיב (תליתאה ח"א סימן שטט) שאפשר שאף אם מצוה הבאה בעבירה פסולה גם במצוות דרבנן מכל מקום המדליק בשמן גזול יצא ידי חובה, שכיון שכשהדליק הנרות גאסרו בהנאה כדין נרות חנוכה שאסור להנות מהם, הרי שאיסור זה שחל בשמן נחשב שינוי מעשה כמבואר בתוספות (שבת נח ע"א ד"ה אף) שכשחל אסור הנאה בדבר נחשב שהשתנה הדבר, וכיון שעשה בדבר שינוי מעשה הרי נקנה השמן לגזול בקנין שינוי,

שאינו אדם יוצא ידי חובה אלא בשל ממונו כמו שאמרו אכסנאי צריך להשתתף בפרוטה. וכן מצינו בב"ח (סימן תרע"א) שכתב שאכסנאי שמדליקים עליו בביתו צריך לברך ברכת הרוואה, משום שהדלקה זו שמדליקים עליו בביתו אינה באה אלא לפוטרו מהחוב המוטל על ממונו להדליק נרות. וכתב הבית יצחק (יורה דעה סימן קמה) שיש ללמוד מדברי הר"ן והב"ח שאין אדם יוצא ידי חובת מצוה הדלקת נר חנוכה אלא כשהיה השמן שלו, כמו שאמרו לענין מצוה ארבע מינים שאין אדם יוצא בלולב השאול משום דבעינן 'לכם', כמו כן במצוות נר חנוכה צריך שיהיה הנר שלו.

אמנם נראה שיש לחלק שאין דברי הר"ן והב"ח אמורים אלא לענין אכסנאי המשתתף בפרוטה, שכיון שאינו מדליק בעצמו אלא יוצא בהדלקת בעל הבית, אם אין לו חלק ממוני בנרות בעל הבית, אינו יוצא בהדלקתו, שהרי בעל הבית מדליק לעצמו לקיים מצוה בני ביתו שלו, ואינו עושה מעשה ההדלקה מחמת שליחות האכסנאי בלבד, שאף בלא האכסנאי היה מדליק לקיום מצוה ביתו, ומשום כך אם אין הנרות באים גם ממון האכסנאי אין ההדלקה מתיחסת אליו לצאת בה ידי חובה, אבל אדם המדליק בעצמו יוצא מחמת עצם מעשה ההדלקה שעושה בעצמו ואף אם השמן אינו שלו כל שמותר לו להשתמש בו יוצא ידי חובה.

וכבר הביאו הפוסקים ראייה לדבר, שהנה מצינו שכתב השלחן ערוך (סימן תרנח ס"ו) לענין מצוה ארבע מינים שולוב או אתרוג שקנו השותפים אין אחד מהם יכול לצאת בו ידי חובה ביום הראשון, שצריך שיהיו הארבע מינים משלכם, ושל שותפים אינו נחשב 'לכם', ואם מצוה הדלקת נר חנוכה אינה מתקיימת אלא כשהשמן נחשב 'לכם', כיצד יועיל השתתפות האכסנאי בפרוטה, ומוכח מזה שאין צריך שיהיו הנרות שלו, וכל שרשאי להשתמש בהם יוצא ידי חובה בהדלקה בהם. ואמנם כן מוכח

השתמשות בשמן הנותר מנרות חנוכה

שאלה: האם מותר להניח שמן שנותר מנרות חנוכה על רגלו לצורך סגולה לרפואת מכה⁵.

תשובה: אם התנה מראש שאינו מקצה למצוה את השמן הנותר אחר שדלקו הנרות חצי שעה, מותר להניח שמן זה על רגלו, ואם שכח להתנות, אסור להניח השמן על רגלו⁶.

מצוה הבאה בעבירה שלא באה המצוה בעבירה במזיד. ואמנם כן דעת החתם סופר (סוכה ל ע"א ד"ה ואולי) והחמדת שלמה (אורח חיים סימן כט) שפסול מצוה הבאה בעבירה אינו אלא בעבירה במזיד אבל כשבאה המצוה בעבירה בשוגג אין בה פסול זה. אמנם מאידך הוכיח המהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ח סימן ה) שאף מצוה הבאה בעבירה בשוגג יש בה פסול מצוה הבאה בעבירה. אכן אפשר שאף לדברי המהרי"ט אלגזי בנידון שלפנינו אין בו פסול מצוה הבאה בעבירה, ומשום שבנידון זה אינו רק שוגג אלא אונס הוא נחשב, וכמו שכתבו התוספות (בבא קמא כז ע"ב ד"ה ושמאל) שמי שנטל חפץ של חברו בטעות שהיה סבור ששלו הוא נחשב אונס גמור, וכן מצינו במחנה אפרים (גזילה סימן ז) שהנטול חפץ של חברו בטעות שסבור שלו הוא אנו נחשב גזול, ואם כן המדליק נרות של חברו בטעות שסבור שלו הם נחשב גזול באונס שאין בו פסול מצוה עבירה, ואמנם כן מבואר בדברי המהרי"ט אלגזי שם שאף שמצוה הבאה בעבירה שוגג פסולה, כשבאה בעבירה אונס כשרה. ומטעם זה המדליק בנרות חברו בטעות שסבור שלו הם מעיקר הדין יצא ידי חובה, אולם יש לחוש לדעות הפוסקים שמצוה הבאה בעבירה אף בדרבנן ואף באונס פסולה, ומשום כך ראוי שיחזור וידליק שנית, אבל יזהר שלא יברך על הדלקה זו.

5. כפי שמובא בשם הרבי מוקצק סגולה לרפואת המכה ברגל הנקראת אצל בני אדם 'שושנה', להניח משמן הנותר מנרות חנוכה על מקום המכה, ורמזוהו בדרך מליצה מהפזמון 'ומותר קנקנים נעשה נס לשושנים'.

6. הרא"ש (שבת פ"ב סימן ט) הביא דברי השאלות דרב אחאי ששנינו שם "נר חנוכה שהותיר בו שמן מהו צריך לעשות בו. תא שמע דתנו רבנן נר חנוכה

ואין זה מצוה הבאה בעבירה שכשדולקות הנרות שלו הן. אולם הסתפק בדבר משום שאף שקנאו בשינוי מכל מקום בשעת ההדלקה עוד לא קנה השמן, וכיון שהדלקה עושה מצוה, הרי שעה זו היא שעת המצוה, ונמצא שבשעת עשיית המצוה נעשתה בעבירה. והמשנה ברורה (סימן תרעג ס"ק ב) הביא ספק זה ונשאר בספק. אולם הנהר שלום (שם) כתב שהמדליק בשמן גזול לא יצא ידי חובה, והוסיף שאף לדעת השלחן ערוך שמצוה הבאה בעבירה במצוות דרבנן כשרה, המדליק בשמן של חברו לא יצא ידי חובה, משום שאין דברי השלחן ערוך אמורים אלא במצוות לולב שאף שבאה המצוה בעבירה מכל מקום בזמן שעושה המצוה אינו ועשה את מעשה העבירה עצמה, אבל המדליק בשמן גזול הרי הדלקת הנר היא משעה העבירה שבכך מזיק ממון חברו ועובר בלא תגזול, ובאופן זה מודה השלחן ערוך שאף במצוות דרבנן אינו יוצא ידי חובה כשבאו בשעת עבירה. ולכאורה לפי זה המדליק בטעות נרות של חברו לא יצא ידי חובה וצריך להדליק שנית בברכה.

אולם נראה שיש לחלק בין דברי השואל ומשיב והנהר שלום לנידון שלפנינו, שהנה ספק השואל ומשיב אינו אלא כשגזול השמן במזיד, שהרי כתב השואל ומשיב שאפשר שקנה הגזולן השמן בקנין שינוי, וקנין שינוי אינו אלא לגזולן במזיד, אבל הגזולן בטעות שסבור ששלו הדבר אינו קונה בשינוי כמבואר בתוספות (קידושין נה ע"א ד"ה אין מועל) ובקצות החושן (סימן כה ס"ק א), ומוכרח שספק השואל ומשיב בגזולן במזיד בלבד הוא, ואף כך הוא פשוט לישנו שם, ואם כן יש לחלק שאין נחשב מצוה הבאה בעבירה אלא כשבאה בעבירה במזיד, אבל בנידון שלפנינו שהשכן שהדליק בשמן של חברו הדליק בטעות ואינו מזיד אין בכך פסול

הדלקה בנרות שעה לילדים

שאלה: ילד שהגיע לגיל חינוך, האם צריך להדליק בשמן או שיכול להדליק בנרות.

תשובה: יכול לכתחילה להדליק בנרות, שמצות ההדלקה מתקיימת אף בנרות ואין ההדלקה בשמן אלא משום הידור מצוה, ואין חיוב חינוך להידור מצוה⁷.

הולכי רגל ברחוב אף בשעות מאוחרות בלילה, יש פוסקים הסוברים ששיעור הזמן שצריכים הנרות להיות דולקים ארוך יותר, ונמצא שאף שמן שנותר אחר חצי שעה יש בו הקצאה למצוה לכל הדעות, ומשום כך באופן שלא התנו מראש להשתמש בשמן זה להניח על המכה ברגל אסור להשתמש בו לכך.

7. בשלחן ערוך (סימן תרעג ס"א) נפסק כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, וכתב על כך הרמ"א "ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר, ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי, ונוהגים במדינות אלו להדליק בנרות של שעה כי אורן צלול כמו שמן". ואולם המשנה ברורה (שם ס"ק ד) הביא דברי מהר"י ברונא (סימן לט) שכתב שמצוה מן המובחר להדליק דווקא בנרות של שמן ולא בשל שעה, משום שהנס נעשה בשמן. וכן הביא השער הציון שם מדברי מהר"ל מפראג (נר מצוה). ומטעם זה יש להדר ולהדליק בשמן זית.

אמנם לענין קטנים שאין חיובם בהדלקת הנר אלא משום מצות חינוך, נראה שיש להקל שידליקו לכתחילה בנרות שעה, שהנה נחלקו הפוסקים האם בדין המהדרין מן המהדרין שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק לעצמו, האם אף בקטנים שהגיעו לחינוך דברים אמורים שאף הם צריכים להדליק, או שאין הדברים אמורים אלא בבני הבית הגדולים, דעת הרמ"א (סימן תרעה ס"ג) שאף הקטנים שהגיעו לחינוך צריכים להדליק בעצמם משום דין מהדרין מן המהדרין, ודעת המגן גיבורים הובא במגן אברהם (סימן תרעו ס"ק ח) שרק בני הבית הגדולים צריכים להדליק כל אחד ואחד, אבל הקטנים פטורים, שקטן פטור מן ההידור, שאין מצות חינוך להידור מצוה. ולכאורה נחלקו בנידון זה, שלפי דעת הרמ"א יש מצות חינוך אף על הידור מצוה ומשום כך אף הקטנים כל שהגיעו

שהותיר בו שמן ביום ראשון מוסיף עליו ומדליקו ביום השני, ביום השני מוסיף עליו ומדליקו ביום השלישי, וכן בשאר הימים. אבל אם הותיר ביום השמיני עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו לפי שהקצאה למצוה אסור להשתמש ממנו⁸, ומצינו כן במדרש תנחומא (פרשת נשא סימן כט). ומבואר ששמן הנותר מנר חנוכה אסור להשתמש בו שימוש חול. וכן פסק השלחן ערוך (סימן תרעו ס"ד).

ונחלקו הפוסקים אם כל השמן הנמצא בנר נאסר או שרק השמן הנצרך לקיום המצוה הוא הנאסר, דעת הבית יוסף (שם ד"ה הנותר) שלא נאסר אלא השמן הנצרך לדליקה משך חצי שעה, שהוא השמן הנצרך לקיום המצוה, שאם כבה הנר קודם חצי שעה אסור להשתמש בשמן שנותר בו, אבל אם כבה הנר אחר חצי שעה, השמן שנותר בו מותר לשימוש. ודעת הבי"ח (שם ס"ה) והפרי חדש (שם ס"ד) שכל השמן שניתן בנר אסור בהנאה, ואף אם כבה הנר אחר חצי שעה אסור להשתמש בשמן שנותר בנר. והמגן אברהם (שם ס"ק י) כתב שמדברי תוספות (שבת מד.) והר"ן שם שכתבו שטעם איסור השמן הנותר מהנר אף אחר חנוכה משום שמקצהו האדם משימוש הוא, משמע כדעת הבי"ח, שכל השמן שבנר נאסר ואף שמן שאינו נצרך לקיום המצוה, אבל אינו מוכרח. והוסיף המגן אברהם שמכל מקום הכל מודים שאם מתנה מתחילה שאינו מקצה משימוש אלא את השמן הנצרך לשיעור המצוה, מותר להנות מהשמן הנותר אחר חצי שעה.

והמשנה ברורה (סימן תרעב ס"ק ז) הביא דעת האליה רבה (ס"ק ב) שהחמרי כדעת הבי"ח שאף שמן שאינו נצרך לקיום המצוה נאסר, וכתב שראוי לחוש לדבריו. ומטעם זה אם שכח ולא התנה מראש שאינו מקצה השמן העודף על הנצרך למצוה, אסור להנות מהשמן הנותר ואסור לתנו על רגלו, ועוד טעם יש להחמיר בזה משום שבזמינו שמצוים

הדלקה בשמן שהיה מונח תחת המיטה

שאלה: שמן שישנו עליו בלילה ונאסר באכילה, האם אפשר להדליק בו נרות חנוכה.
תשובה: לכתחילה ראוי שלא להדליק בו, ובדיעבד אם לא מצא שמן אחר אפשר להקל להדליק בו.⁸

מצוה דבר המאוס. וכתב הפרי מגדים (סימן תרעג אש"א ס"ק א) שמטעם זה אין להדליק נרות של חנוכה בשמן נפל בו עכבר, שכיון שנרות מצוה הן הרי שאף בהן נאמר כלל זה שאין להביא לפני ה' דבר מאוס ומגונה. והובאו דבריו במשנה ברורה (שם ס"ק ג). והביא הכף החיים (שם ס"ק יא) שמטעם זה אסר הבן איש חי (פרשת וישב אות יב) אף להדליק בשמן שהיה תחת המיטה שישנו עליה, שכיון שמבואר בשלחן ערוך יורה דעה (סימן קטז ס"א) שמשקים ואוכלים שהיו תחת המיטה אסורים באכילה משום רוח רעה השורה עליהם, אין להביא למצוה שמן זה ששורה עליו רוח רעה ואסור באכילה. אולם מצינו לענין מצות אתרוג שכתבו העולת יצחק (סימן נה) והשדה חמד (מערכת הלמד כלל קמא אות לא) בשם רבים מהפוסקים לחלק שרק לענין שמן שנפל בו עכבר יש לאסור למצוה, אבל אתרוג שהיה תחת המטה שישנו עליה מותר למצוה, שהרי מבואר בשבות יעקב (ח"ב סימן קה) הובאו דבריו בפתחי תשובה (יורה דעה סימן קטז ס"ק ד) שאוכלים ומשקים שהיו תחת המיטה שישנו עליה אינם אסורים אלא לכתחילה אבל בדיעבד מותרים באכילה, ולא מצינו איסור הבאת דבר מאוס האסור באכילה אלא כשאיסורו בדיעבד כמו שאמרנו בגמרא (בבא בתרא צג ע"ב) לענין יין מגולה שנפסל לקידוש משום איסור משקים מגולים, שאיסורו אף בדיעבד, אבל דבר המותר בדיעבד אין בו איסור הבאה לגבוה. ועוד טעם כתב השדה חמד (שם) בשם פוסקים שכיון שלענין מצוה נאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע, משום כך אפשר שאף אין זה נחשב שמן שאינו ראוי לאכילה, שהרי לאכילה של מצוה יכול הוא להיות ראוי.

9. כתב הטור (סימן תרע) "נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקים ואין להקל להן", וכן נפסק בשלחן ערוך (שם ס"א). ובטעם מנהג

לחינוך חייבים להדליק משום מצות מהדרין, אמנם מצינו במשנה ברורה (סימן תרעה ס"ק יד) שכתב שאף לפי דעת הרמ"א אין הקטן צריך להדליק אלא נר אחד בלבד בכל יום, אבל אינו צריך להיות מוסיף והולך כמנין הימים כפי שהגדול מחויב. והנה אם לפי דעת הרמ"א יש מצות חינוך אף על הידור מצוה הרי שבדין היה שהקטן יהיה מחויב אף להוסיף בכל יום כמנין הימים, שהרי מצות מהדרין שיהיה מוסיף בכל יום. ומוכח מדבריו שאין מצות חינוך על הידור מצוה, אמנם צריך ביאור לפי זה למה אינו פטור אף מהדלקת נר אחד. ונראה שסבר הרמ"א שהידור זה של נר לכל אחד ואחד ענינו שמכוון בעל הבית שאינו מוציא את בני ביתו בהדלקתו וממילא שמחויבים הם מעיקר הדין להדליק, וכמו שביאר רבי עקיבא איגר (שו"ת סימן יג), ומשום כך אף אמנם שיכול בעל הבית להוציא את הקטן בהדלקתו מכל מקום כאשר מכוון שאינו מוציא את בני ביתו בהדלקתו נמצא שחיובם מעיקר הדין הוא, ומשום כך אף קטן שאינו חייב במצות הידור מחויב הוא בהדלקה לעצמו משום שלא יצא בהדלקת בעל הבית. אמנם אינו חייב אלא בהדלקת נר אחד בלבד בכל יום, שהרי להוסיף בהדלקה אינו אלא הידור והקטן פטור מהידור מצוה. ולפי זה אף בנידון שלפנינו פטור הקטן מההידור להדליק בשמן, שהקטן אף שהגיע לחינוך ומחויב במצוות משום חינוך מכל מקום מההידור פטור הוא.

8. בשלחן ערוך (אורח חיים סימן קנד ס"ב) נפסק ששמן שנפל בו עכבר אסור להדליק ממנו נרות של בית הכנסת, שכיון שנרות אלו באים למצוה יש להקפיד שלא להדליקם בשמן המאוס משום שדרשו בגמרא (בבא בתרא צג ע"ב) מהפסוק (מלאכי ז א) שנאמר 'הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך', שאין להביא לקרבן לפני ה' או אפילו לדבר

כתיבה בחצי שעה שאחר ההדלקה

שאלה: האם נשים מותרות בכתיבה בחצי שעה שאחר ההדלקה.

תשובה: מותרות, שלא נאסרו אלא מלאכות המיוחדות לנשים כתפירה וכיוצא בה, וכן מלאכות טורח ועמל, אבל הכתיבה אין בה טורח ואף אינה מלאכת נשים, וראה בהערה⁹.

ובמשנה ברורה (סימן תרע סק"ג) הביא דברי המגן אברהם (שם סק"א) בשם מטה משה שכתב שרק הנשים נהגו איסור זה, וכתב שיש מקומות שגם האנשים מחמירים בזה, ומשמע מדבריו שבשאר מקומות אין האיסור אלא לאנשים, ולכאורה מבואר מזה שלא פסק כהטעם שהאיסור משום חשש השתמשות לאור הנר, שהרי לפי טעם זה אין הבדל בין האנשים לנשים. ולפי זה אין מלאכת כתיבה בכלל איסור מלאכה בעוד שהנרות דולקים. ואף שאין הדברים מוכרחים שאפשר שאף לפי הטעם שהאיסור משום חשש השתמשות לאור הנר מכל מקום לא נהגו בו אלא נשים משום שהן מצויות בבית שמדליקים בו הנרות, או מהטעם שכתב המור וקציעה שנשים דעתן קלה ויש לחוש יותר שיבואו להשתמש באור הנרות [אף שבמטה משה עצמו לא נזכר טעם זה], ומעוד טעמים כיוצא בהן, מכל מקום כיון שהדבר פסק הכלל בזה שספק מנהג לקולא כמו שמצינו בחיד"א (שיורי ברכה י"ד סימן ריד).

ועוד יש להקל בזה על פי מה שמצינו בדברי רבי חיים פלאג"י (מועד לכל חי סימן כז סע"ה) שהמנהג שאין איסור אלא במלאכות כמו כיבוס ומעשה מחט וכיוצא בהן, וכיוצא בדבר מצינו בקונטרס דבק טוב (להגר"י וייס מוערביו) כתב שהמנהג לאסור מלאכות הנשים כמלאכת טויה וכיוצא בה בלבד. ומשמע שמלאכה כמו כתיבה אינה בכלל המנהג לאסור.

זה מצינו שלשה טעמים: א. הבית יוסף שם הביא מהכלבו (הלכות חנוכה סימן מד) שכתב שהטעם כדי שיהיה היכר שאסור להשתמש לאור הנרות. וכעין זה מצינו בשלטי גיבורים (על הגהות מרדכי שבת רמז תנו) שטעם האיסור שמא יכשלו להשתמש לאור הנרות. ב. הב"ח (שם) כתב שטעם האיסור משום שכיון שנעשה הנס על ידי אשה קבלו הנשים לעשותו כעין יום טוב, ולהבטל ממלאכה כמו בראש חודש. ג. הלבוש (שם) כתב שטעם האיסור כדי שלא יסיחו דעתן מזכרון הנס. ובטעמים אלו תלוי נידון האיסור במלאכת כתיבה, שלפי הטעם שמא ישתמש לאור הנר הרי שיש לאסור כל מלאכה ואף מלאכת כתיבה, שיש לחשוש שמא תשתמש באור הנרות, ואילו לפי הטעם שנהגו לעשותו כמו יום טוב, מותרת מלאכת כתיבה, שהרי כתב הב"ח שלא נהגו אלא כיום טוב של ראש חודש שנהגות בו הנשים להמנע ממלאכה כמבואר בסימן תיז, ומלאכת כתיבה ממלאכות המותרות לנשים בראש חודש כמו שהתבאר לעיל בתשובת שאלת 'תפירת בגד לנשים בראש חודש'. ולפי הטעם שהאיסור כדי שלא יסיחו דעתן מזכרון הנס, מותרת מלאכת כתיבה, כמו שמצינו לענין איסור מלאכה בתשעה באב שמבואר במגן אברהם (סימן תקנד ס"ק כג) שטעם האיסור משום היסח הדעת מהאבילות, ובבאר היטב שם (סק"כ) הביא מדברי כנסת הגדולה שמלאכת כתיבה אינה בכלל האיסור, שאין בה היסח הדעת. ואם כן הוא הדין לענין היסח הדעת מזכרון הנס אין מלאכת כתיבה בכלל האיסור.

ברכת ישר כח להרב רוני
ליקר שליט"א על סיועו
בהדפסת הגליון

לתרומות והנצחות, להערות
והארות, ולקבלת העלון במייל
ניתן ליצור קשר 052-7175517
a0527175517@gmail.com

ברכת ישר כח להרב אריה
שינפלד שליט"א על סיועו
בהדפסת הגליון